

VAŽNOST CRKVENOG ARHIVSKOG GRADIVA*

Stjepan RAZUM

UDK 930.255:262.2

Odjel nadbiskupiskog arhiva u Zagrebu,

Hrvatski državni arhiv

Zagreb, Marulićev trg 21

Izlaganje sa stručnog skupa

Na temelju govora, pape Pavla VI. iz 1965. i Ivana Pavla II. iz 1999. te govora bl. Marije Propetog Petković iz 1936. godine, pisac ističe važnost gradiva crkvenih arhiva, koje čini bitnu sastojnicu predaje vjerničkoga života. S bogoslovnoga stajališta crkveni arhivi čuvaju tragove Isusova prolaska kroz svijet. S povijesnog gledišta arhivi čuvaju pisana svjedočanstva o životu i djelovanju osoba i ustanova. Župni arhivi imaju posebnu važnost za proučavanje mjesnih povijesti, stoga ih dotična mjesta i župe moraju čuvati i za njih se brinuti.

Ključne riječi: crkveno arhivsko gradivo, tradicija, evangelizacija, crkveni arhiv – bogoslovno mjesto (*locus theologicus*), digitalizacija.

Keywords: church archives, tradition, evangelisation, church archives – theological place (*locus theologicus*), digitalization.

Parole chiave: archivistica ecclesiastica, tradizione, evangelizzazione, archivio ecclesiastico – luogo teologico (*locus theologicus*), digitalizzazione.

Bogoslovna važnost crkvenih arhiva

Vrijednost i važnost arhiva i arhivskoga gradiva istaknuta je u pozitivnim zakonskim propisima, kako na državnom, tako i na crkvenom planu. Vrijednost arhiva istaknula su osobito dvojica papa nakon Drugoga vatikanskoga sabora, Pavao VI. i Ivan Pavao II.

Kad je u rujnu 1965. u Orvietu održan Peti kongres crkvenih arhivista, tadašnji papa **Pavao VI.** upozorio je sudionike kongresa na važnost crkvenih arhiva ovim riječima: »Povijesna je kultura potrebna. Ona proizlazi iz duha, iz karaktera, iz nužde samoga katoličkog života koji posjeduje predaju, koji je dosljedan i tijekom stoljeća razvija određeni plan i, gotovo bi se reklo, misterij. Krist je onaj koji djeluje u vremenu. On piše svoju povijest tako da su naši 'komadi papira' samo odjeci i tragovi toga prolaska Crkve, toga **Isusova prolaska kroz svijet**. Ako imamo osjećaj i poštovanje prema tim papirima, ispravama, arhivima, to znači da štujemo Krista u njima, da posjedujemo smisao Crkve, da predajemo samima sebi, da predajemo pokoljenju, koje će doći, **povijest Gospodinova prolaska kroz svijet**«. ¹

* Ovo je tekst predavanja, koje je održano u sklopu jednodnevnog seminara za djelatnike u pismohranama župa Porečke i Pulske biskupije, u pripremi Državnoga arhiva u Pazinu i supripremi Biskupije Porečke i Pulske, u Pazinu, 11. listopada 2010.

Iz ovih Papinih riječi treba uočiti prije svega pojam »**predaja – tradicija**«. Naime, katolički život posjeduje predaju, taj je život dosljedan i tijekom stoljeća razvija određeni plan. Dakle, poznato je da Katolička crkva svoje nadahnuće crpi iz Svetoga pisma i iz predaje. Pored židovstva i islama, Katolička je crkva zajednica Knjige, zapisane riječi, koja je dostupna svim naraštajima od početka do danas, a bit će tako i u budućnosti. Na isti način i predaja, taj drugi stup naše vjere, mora biti dostupna svim naraštajima. A to će biti ako bude zapisana.

Predaju Katoličke crkve na sveopćem planu čine zapisana svjedočanstva vjerničkoga života i bogoslovnog nauka koja su nam ostala od 21 sveopćeg sabora, od 265 papa, od biskupa, od raznih pokrajinskih sabora te mnogih crkvenih naučitelja i bogoslova. Predaju, pak, pojedinih vjerničkih zajednica čini ono što je dotična vjernička zajednica, bilo to pojedina biskupija, župa, redovnička družba ili slično, iza sebe napisano ostavila. Svaki je naraštaj, dakle, pozvan ugraditi dio svoga vjerničkoga svjedočanstva u tu zajedničku predaju Crkve, bilo sveopćega, bilo mjesnoga značenja.

Prema Papinim riječima, ta zapisana predaja skriva u sebi trag **Isusova prolaska kroz svijet**. Papa je u navedenom govoru spomenuo »komad papira«, kao nešto najpriprostije, kao nešto što samo za sebe ništa ne vrijedi i nema nikakva značenja. Ali »papir« koji je ispisan nekim sadržajem, koji je onda dio neke cjeline, ima značenje upravo unutar te cjeline i on predstavlja kamenčić mozaika koji je krasan u svojoj cjelini tek kad je svaki kamenčić na svom mjestu. Pojedini papir svojim sadržajem dio je slike sveopće Crkve, dio je traga Isusova prolaska kroz svijet, u našem prostoru i našem vremenu.

Dakle, Kristov prolazak ovim svijetom, po njegovim učenicima, ostavlja iza sebe tragove svoje prepoznatljivosti u uljudbenom svijetu, u ljudskoj uljudbi, kulturi (u raznim njenim vidovima, kao što su umjetnost, književnost, film), ali i u svakidašnjem izričaju vjerničke duše pa i upravni poslovi pojedinih zajednica moraju u sebi sadržavati te tragove. Iz te činjenice, zapravo iz Papinih riječi, jasno proizlazi da se svatko tko vjeruje u Kristovu nazočnost u Crkvi, u vremenu i prostoru, mora odgovorno odnositi prema tragovima te Njegove nazočnosti. A to znači da predaja, koju stvara kršćanski život, mora biti posvjedočena, te preko pisanih dokaza dostupna budućim pokoljenjima.

Papa **Ivan Pavao II.** primio je 15. siječnja 1999. djelatnike svoga, tj. Tajnoga vatikanskog arhiva i Vatikanske knjižnice te im je na tom susretu, među inim, rekao: »Vaš se rad, zapravo, ne iscrpljuje u obvezi, premda prevažnoj, **čuvanja knjiga i rukopisa**, spisa vrhovnih svećenika i ureda Rimske kurije te njihova prenošenja tijekom stoljeća, nego vam je prije svega svrha **stavljati na raspolaganje** Svetoj Stolici i istraživačima cijeloga svijeta ona blaga kulture i umjetnosti, kojih su Arhiv i Biblioteka neiscrpni kovčeg. Upravo je zbog toga vaša prva zadaća pažljivo i podrobno **proučavanje** toga blaga, često uz pomoć ostalih stručnjaka, kako bi to blago napokon moglo biti **objavljivano** po strogoj znanstvenoj metodi«. Dalje je Papa istaknuo dvije *značajne odlike* rada u arhivima i knjižnicama. Prva se odlika očituje u odnosu između sačuvanih tekstova i izvršavanja uprave i služenja

¹ Usp. Ivan DAMIŠ, *Iz moje crkveno-povijesne bibliografije*, HKD Sv. Jeronima (Sv. Ćirila i Metoda), Zagreb, 1996., str. 283.

u Crkvi (dakle, arhiv je u službi uprave dotične ustanove), a druga se odlika očituje u evangelizaciji kulture, koja se događa po čuvanju, obrađivanju i objavljivanju vrijednih knjiga i rukopisa.² Po toj drugoj odlici, arhiv je u službi svih onih koji mogu biti privučeni njegovim gradivom iz bilo kojeg razloga istraživanja.

Dakle, Papa ističe kao važno, štoviše, prevažno: 1. čuvanje knjiga i rukopisa; 2. stavljanje na raspolaganje, tj. posluživanje upravi i strankama to gradivo; 3. njegovo proučavanje i 4. objavljivanje, kako bi se preko svega toga događalo **služenje** i **evangelizacija**, kao bitna odlika toga sveukupnog, spisovodstvenog i arhivističkog, posla.

Ova dva papinska govora potvrđuju s najvišega mjesta ono što arhivisti i povjesničari, kao i ljudi u upravi, vrlo dobro znaju, a to je da arhivi nisu, kako se to neznanstveno i nestručno znade čuti od onih koji nemaju nikakve veze s arhivima, spremišta staroga papira ili skupljalište prašine. Naprotiv, arhivi su najdragocjenije blago pojedinih ustanova. Crkveni arhivi su, osim toga, bogoslovna mjesta, kako se to u bogoslovnoj znanosti kaže – *locus theologicus*. Oni su jedan od izvora našega bogoslovnoga promišljanja, istraživanja i nadahnuća.

Svi se dobro sjećamo kako je papa **Ivan Pavao II.** često govorio kako se vjera mora utjeloviti u kulturi. Evangelizacija i ponovna evangelizacija, tj. navještaj Isusove Radosne vijesti mora dovesti do prepoznatljivosti u čovjekovu ponašanju, u čovjekovu stvaralaštvu, u cjelokupnu čovjekovu postojanju – u njegovoj kulturi.³ Arhivsko gradivo crkvenih ustanova sredstvo je i put do otkrivanja utjelovljenog Evanđelja u povijesti pojedine mjesne ili sveopće Crkve.

Važnost crkvenih arhiva u svjedočenju

Nakon Papinih riječi o četiri zadatka i dviju odlika arhivističkoga rada (a to su služenje zajednici i evangelizacija svijeta) zapravo ne bi trebalo više ništa reći o tome kako bismo bolje protumačili zadani predmet ovoga predavanja. No, za dodatno obogaćenje našega odnosa prema arhivskome gradivu, evo jednog primjera.

Dakle, osim ove dvojice papa, o važnosti isprava i o odnosu prema njima značajne je riječi izrekla **bl. Marija Propetog Petković**, vrhovna glavarica Družbe Kćeri milosrđa, na skupštini svoga reda, održanoj u Blatu na Korčuli 1936. godine. Rekla je sljedeće: »Treba puno paziti i čuvati sve službene papire, uknjižbe, ostavštine, itd. Sve što je pobilježeno o našoj Družbi neka vam je kao osobita dragocjenost. Kroniku moramo bilježiti, to je povijest naše Družbe. U filijalama važnije stvari neka budu pobilježene i neka se drže pod ključem, sve potpise treba marno i strogo čuvati. Zbog pomanjkanja i gubitka samo komadića spisa – papira, može propasti cijela kuća i Družba, mogu se velike štete dogoditi. Kuća matica je srce, a filijale su udovi. Bilježite i sestre koje dolaze i odlaze i datum točno kada je to bilo i zašto je došla sestra, koju je dužnost obavljala, itd. Bilježite i ime vaših dobročinitelja, što

² »Audencija pape Ivana Pavla II. za arhiviste Tajnog vatikanskog arhiva i bibliotekare Apostolske vatikanske biblioteke«, Odj.: *Dokumenti*, prir. i prev. Josip BARBARIĆ, *Arhivski vjesnik*, sv. 41, Zagreb, 1998., str. 293 – 296, tj. str. 295.

³ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, Niz: *Koncil*, 17, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.

su učinili za našu Družbu. (...) Ako vam tko pokloni koju stvar, pa na primjer [staru] od dvjesto i više godina, to je stvar od vrijednosti, pa je čuvajte pohranjenu, da se ne pokvari, kao na primjer ako su stare slike na platnu uljenim bojama, to treba pomno čuvati...

Dokumenti da se čuvaju kao neizmjereno blago, osobito od vatre i od svega kad bi slučajno nastao požar, ne daj, Bože, odmah uzmite najvažnije spise da ih sačuvate: svjedodžbe sestara, (...) dvije bule Sv. Stolice. Ovdje na otoku je pogibeljno držati ove stvari, najsigurnije bi bilo ponijeti [ih] u grad Split, itd.

Žrtvujte se, držite, čuvajte prve spise vaše Družbe, jer to su njezini temelji, kako su ih čuvale i žrtvovala se prve vaše sestre⁴.

Iz ovih riječi bl. Marije vidljiva je njezina ljubav prema svojoj Družbi i njezina briga za čuvanje svih pisanih svjedočanstava o toj Družbi. Družba je tada bila na svom početku pa je razumljiva briga za svaki djelić koji svjedoči o njezinu postojanju. Iz tog njezina odnosa zaključujem dvoje: **prvo**, ljudi koji nešto stvaraju, zaljubljeni su u ono što stvaraju, brinu se za svaki djelić te stvarnosti – ljubomorni su na nju. Naraštaji, pak, koji su se vremenski odmaknuli od svojih izvora, često postupaju nemarno sa svjedočanstvima vlastitoga postojanja. Bilo bi dobro kad bismo osvježavali svoju ljubav prema vlastitoj ustanovi, kao da smo na njezinu samom početku. **Drugo**, važno je bilježiti, važno je pisati i zapisati, jer ono što je zapisano, svjedoči o postojanju, o događaju. Ako događaj nije zapisan, brzo pada u zaborav i on prestaje biti dio zajedničke predaje.

Ako vodimo župu, ona je **naša ustanova, naša zajednica, ona je naša ljubav**. Kako bi bilo dobro za sva životna područja jedne župe, kada bi župnik bio zaljubljen u nju, a posljedično – zauzet za brižno čuvanje pisanih svjedočanstava iz njezine povijesti. Tada ne bi bilo teško župniku redovito pisati spomenicu, koja je, nažalost, vrlo često nedostatno vođena; tada ne bi bilo teško voditi matice, koje su prvo ogledalo duhovnoga i sveopćega rasta župe; ne bi bilo teško voditi dopisivanje sa susjedima, s nadređenima, sa strankama, jer se u dopisivanju očituje bogatstvo međuodnosa, isprepletenost života. Takav odnos ostavlja iza sebe mnoštvo pisanih svjedočanstava sveukupnoga života.

Sadržajna važnost crkvenih arhiva

Prema stupnju zaljubljenosti i revnosti u vođenju upravnih poslova na razini zapisivanja, crkveni arhivi čuvaju, bogatije ili siromašnije, ali uvijek raznoliko arhivsko gradivo. Raznolikost je plod raznolikog i raznovrsnog djelovanja pojedinih ustanova, stvaratelja arhivskoga gradiva.

Gradivo crkvenih arhiva (ovdje mislim ponajprije na župne arhive) po svome sadržaju nije zanimljivo samo članovima dotične zajednice, već i šire – ono može biti zanimljivo ljudima različitoga zanimanja i znanstvenoga proučavanja. Naime, Katolička crkva djeluje unutar naroda poput kvasca koji prožima cijeli taj narod. Stoga se djelatnost Crkve nužno odnosi i na sam narod kao takav.

⁴ »Susret mjesnih predstojnica, tajnica i provincijske uprave, Ugljan, 27. i 28. kolovoza 2010.«, u: Pismohrana Stjepana Razuma, korice *Predavanje na Ugljanu, 27. VIII. 2010.*

Gradivom crkvenih arhiva, osim crkvenih povjesničara, koriste se u istraživanju povjesničari umjetnosti, rodoslovci, statističari, povjesničari gospodarstva i drugi. Naime, raznovrsnost gradiva crkvenih arhiva pruža obilje gradiva za povjesničare različitih usmjerenja.

Poznato je da su matične knjige, dakle plod djelovanja crkvene ustanove – župe, najkorištenije gradivo u današnjim hrvatskim državnim arhivima.

Mjesna važnost župnih arhiva

Župni arhivi, kao arhivi osnovnih crkvenih jedinica – župa, čuvaju vrlo korisno gradivo, osobito **mjesnoga značenja**. Arhivi koji su po svojoj mjerodavnosti od širega značenja, kao što su biskupijski arhivi (na crkvenom području) ili državni arhivi (na državnom području) nisu uvijek zauzeti za čuvanje pisanih svjedočanstava koja imaju mjesno, ograničeno značenje. Želi li pojedino mjesto (župa) sačuvati pisana svjedočanstva koja su značajna za to mjesto, mora se pobrinuti za njihovo čuvanje jer ta svjedočanstva možda nisu dovoljno značajna za zanimanje šire javnosti. Možemo reći da će stupanj zauzetosti pojedine mjesne zajednice za svoje arhivsko gradivo dati tome gradivu veću ili manju važnost.

U političkom životu vrijedi pravilo da nešto vrijedi onoliko koliko nam to stranac prizna pa ćemo onda i mi sami priznati tu vrijednost. Ako ćemo se u arhivskom području osloniti na takav pristup, moglo bi biti prekasno za mnoga naša pisana svjedočanstva jer stranac neće na vrijeme i s dovoljnom stručnošću moći ocijeniti vrijednost naših pisanih svjedočanstava. Stoga bi na tom području trebalo vrijediti pravilo da svoje arhivsko gradivo moramo znati cijiniti najprije mi sami, za njega se brinuti i dobro ga čuvati, onda i proučavati i objavljevati, pa će ga tada cijiniti i drugi ljudi, možda i stranci.

Ukorak sa suvremenim dostignućima

Ima već 20-ak godina što smo zakoračili u digitalno doba, kojim smo obuhvaćeni i mi u svojem svakidašnjem poslu. Koristimo se računalom. Osobno i službeno gradivo stvaramo pomoću računala. U računalu ostaje matrica našega gradiva. Štoviše, urudžbeni zapisnici vode se računalno (u zasebnim programima ili u općim programima koje nudi Microsoftov ured). Neke župe vode čak i matice računalno. Tim suvremenim dostignućem, koje nam uvelike olakšava uredski posao, stvaramo novo arhivsko gradivo – digitalno gradivo. Ono pred nas stavlja zahtjev specifičnog obrađivanja, čuvanja i korištenja. Narav tog gradiva jest da se čuva također na digitalni način. No, tu smo na početcima i rješenja su još uvijek samo djelomična i pojedinačna, a trebalo bi ići za sveobuhvatnim rješenjima.

Danas već sve biskupije i nadbiskupije kao i redovničke zajednice, a i mnoge župe, imaju svoja mrežna sjedišta. Na tim sjedištima, na tim mrežnim stranicama također postoji neki sadržaj, koji bi valjalo sačuvati duže negoli što postoji pojedina stranica.

Prvi koraci na tom planu, na našem crkvenom području, učinjeni su, čini mi se, upravo ove 2010. godine. Naime, ove, 2010. godine, mogli smo pročitati u novinskim nadpisima da pojedine biskupije imenuju posebnog čovjeka za održavanje mrežnoga sjedišta biskupije. Tako je npr. dr. Vlatko Dugalić imenovan odgovornom osobom za redizajniranje mrežne

stranice Đakovačko-osječke nadbiskupije i – što je ovdje važno – voditeljem projekta instalacije **nadbiskupijskog servera** i umrežavanja različitih ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije.⁵ Podhvat postavljanja servera i umrežavanja pojedinih ustanova zahtijeva sustavno rješavanje i vidjet ćemo hoće li svaka ustanova to pitanje rješavati za sebe ili zajednički, odnosno po uzoru nekih prvih pokušaja. Zasiurno, u svemu tome naći ćemo se vrlo brzo. Uz ove najavljene početne korake, bilo bi dobro kada bi se odgovori na nove zahtjeve i rješenja na dolazeća pitanja potražili na razini Hrvatske biskupske konferencije.

SAŽETAK

Važnost crkvenog arhivskog gradiva

Arhivski spisi sadržavaju raznorazne sadržaje, od onih najsvakodnevnijih novčanih, imovinskih, posjedovnih, preko stegovnih, kaznenih, poticajnih, do duhovnih, bogoslovnih, pa čak pjesničkih, književnih i slično. Uzevši ih sve zajedno oni daju sliku života ustanove ili zajednice, čijeg su djelovanja plod. Također, oni predstavljaju trag vjerničkoga života dotične zajednice; zapravo, kako nas je podučio papa Pavao VI., oni predstavljaju trag Isusova prolaska kroz svijet u prostoru i vremenu u kojem djeluje dotična Kristova zajednica.

Radi toga je, dakle, važno znati cijeniti arhivsko gradivo i s njime postupati vjerodostojno, jer će se na taj način, među inim, pokazati i vjerodostojnost našega kršćanskoga života.

SUMMARY

Importance of Church Archives

Archival records may comprise miscellaneous contents, from those related to everyday pecuniary, property, possession records to the disciplinary, penal, incentive, spiritual, theological, even poetical, literary and similar records. Considered together, they all depict the life of an institution or community whose activity created them. Also, they represent a trace of religious life of a certain community; in fact, as we were taught by Pope Paul VI, they represent the trace of the passage of Jesus through the world in space and time in which a particular Christ's community operates.

⁵ Anica BANOVIĆ, »Imenovanja i premještaji u najmladoj nadbiskupiji«, Nn: »Đakovo. Personalne promjene u Đakovačko-osječkoj crkvi«, *Glas Koncila*, god. 49, br. 31 (1884), Zagreb, 1. VIII. 2010., str. 2; TISKOVNI URED, »Nove službe i dekreti«, VĐONSB, god. 138./2010., br. 7 – 8 (2362), str. 595 – 597, tj. str. 596. – Ivan Čatić imenovan je, među inim, odgovornom osobom za dizajniranje mrežne stranice Srijemske biskupije; usp. »Nove službe svećenika«, Nn: »Srijem. Personalne promijene[!] Srijemskoj biskupiji«, *Glas Koncila*, god. 49, br. 31 (1884), Zagreb, 1. VIII. 2010., str. 3; TISKOVNI URED, »Nove službe i dekreti«, VĐONSB, god. 138./2010., br. 7 – 8 (2362), str. 595 – 597, tj. str. 597.

It is, therefore, important to appraise archives and treat them in an authentic manner, as in this way, among others, we can prove the authenticity of our Christian life.

RIASSUNTO

Importanza dell'archivistica ecclesiastica

I documenti archivistici comprendono vari contenuti, da quelli quotidiani legati al denaro, alla proprietà, ai poteri, a quelli disciplinari, penali, stimolanti, spirituali, teologici fino a quelli poetici, letterari e simili. Considerati tutti insieme loro rispecchiano la vita dell'istituzione o della società da cui attività sono prodotti. Inoltre, loro rappresentano la traccia della vita religiosa della concreta società; infatti, come ci insegnava il Papa Paolo VI, loro rappresentano la traccia del cammino di Gesù attraverso il mondo nello spazio e nel tempo in cui opera la rispettiva società di Cristo.

Per questo motivo, quindi, è importante saper apprezzare il materiale archivistico e trattarlo in modo attendibile perché così, tra l'altro, dimostriamo anche l'attendibilità della nostra vita cristiana.